

Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ

L. MEDINA

представено на 23 март 2023 година¹

Дело C-83/22

RTG

срещу

Tuk Tuk Travel SL

(Преюдициално запитване, отправено от Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena
(Първоинстанционен съд № 5, Картахена, Испания))

„Преюдициално запитване — Член 267 ДФЕС — Директива (ЕС) 2015/2302 —
Пакетни туристически пътувания и свързани пътнически услуги — Член 5, параграф 1 —
Задължения за предоставяне на предоговорна информация — Части А и Б от
приложение I — Формуляр за стандартната информация — Член 12, параграф 2 —
Прекратяване на договор за пакетно туристическо пътуване — Непредотвратими и
извънредни обстоятелства, които засягат значително изпълнението на туристическия
пакет — COVID-19 — Право на пълно възстановяване на всички плащания за
туристическия пакет — Искане на пътуващия за частично възстановяване —
Национален съд — Служебно разглеждане от съда — Принципи на националното
процесуално право“

1. Сред секторите, които бяха най-сериозно и непосредствено засегнати от пандемията от COVID-19, е секторът на пътуванията и туризма². Несигурността, която пандемията предизвика, и бързото ѝ разпространение из различните континенти накараха много пътници да прекратят договорите си за пакетни туристически пътувания, преди правителствата да предприемат спешни мерки и да затворят границите. Тази несигурност породила съмнения относно точния обхват на правата и задълженията на страните по договора за пакетно туристическо пътуване, и по-конкретно затрудни пътуващите да упражнят правото си на прекратяване на договора, без да плащат такса за прекратяване, съгласно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302³.

2. В този контекст настоящото преюдициално запитване поставя един чисто процесуалноправен въпрос. То се отнася до правомощията на съдилищата да признаят служебно правата на потребителите, произтичащи от Директива 2015/2302, и по-конкретно правото на пътуващия да прекрати договора за пакетно туристическо

¹ Език на оригиналния текст: английски.

² Вж. още UNWTO, Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID-19 (налично на <https://www.unwto.org/tourism-and-COVID-19-unprecedented-economic-impacts>).

³ Директива (ЕС) 2015/2302 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2015 година относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги, за изменение на Регламент (ЕО) № 2006/2004 и Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 90/314/ЕИО на Съвета (ОВ L 326, 2015 г., стр. 1).

пътуване, без да заплаща такса за прекратяване, в случай на непредотвратими и извънредни обстоятелства съгласно условията, предвидени в член 12, параграф 2 от тази директива. Освен това то повдига въпроса дали съдът следва да разполага с правомощието да присъди служебно на потребителя повече от това, което той е претендирал, за да гарантира ефективното упражняване на правата, които той черпи като пътуващ от тази директива.

3. Съществува трайна и богата съдебна практика относно правомощията на националните съдилища да обявят служебно дадена договорна клауза за неравноправна. Тази съдебна практика, основаваща се на съображения за защита на по-слабата страна, включва някои от знаковите решения в потребителското право на Съюза⁴, като решение *Océano Grupo*⁵, решение *Cofidis*⁶ или решение *Aziz*⁷. Решение *Océano Grupo* се счита за „мощен инструмент за премахване на несправедливостта и за възстановяване на социалната справедливост в облигационното право“⁸, а решение *Cofidis* е вдъхновило дори изкуството⁹. След повече от две десетилетия на развитие и утвърждаване на тази линия на съдебната практика най-новите решения се концентрират върху изясняването на някои аспекти от доктрината на служебното начало (*ex officio*), като понякога се търси деликатен баланс между ефективната защита на потребителите и основните принципи на процесуалното право¹⁰. От тази гледна точка изглежда, че доктрината на служебното начало достига етап на „зрялост“ в своето развитие, или, както сполучливо се изразява един автор, „възрастта на разума“¹¹. Настоящото дело е част от този етап.

⁴ Вж. *Terryn, E., Straetmans, G. et Colaert, V. (eds.). Landmark Cases of EU Consumer Law. — In: Honour of Jules Stuyck. Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2013.*

⁵ Решение от 27 юни 2000 г., *Océano Grupo Editorial и Salvat Editores (C-240/98—C-244/98, EU:C:2000:346, наричано по-нататък „решение Océano Grupo“).*

⁶ Решение от 21 ноември 2002 г., *Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705).*

⁷ Решение от 14 март 2013 г., *Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164).* За подробен анализ на делото в контекста на производствата по принудително изпълнение на ипотечни кредити вж. *Fernández Seijo, J. M. La Tutela de los consumidores en los procedimientos judiciales. Especial referencia a las ejecuciones hipotecarias. Wolters Kluwer, Barcelona, 2013.*

⁸ *Nicola, F. et Tichadou, E. Océano Grupo: A Transatlantic Victory for the Consumer and a Missed Opportunity for European Law. — In: Nicola, F. et Davies, B. (eds.). EU Law Stories, Contextual and Critical Histories of European Jurisprudence. Cambridge University Press, 2017, p. 390.*

⁹ Романът на Emmanuel Carrère „D'autres vies que la mienne“ (Folio, 2010) проследява личната история на френския съдия Етиен Ригал, който отправя преюдициалното запитване, по което е постановено решение от 21 ноември 2002 г., *Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705).* Книгата на свой ред вдъхновява филма *Toutes nos envies (2010)* (реж. Филип Риоле) с участието на Венсан Лендон в ролята на съдията.

¹⁰ Вж. *Werbrouck, J. et Dauw, E. The national courts' obligation to gather and establish the necessary information for the application of consumer law — the endgame? — European Law Review, 46v(3), 2021, pp. 331, 337.*

¹¹ *Poillot, E. Cour de justice, 3e ch., 11 mars 2020, Györgyné Lintner c/ UniCredit Bank Hungary Zrt., aff. C-511/17, ECLI:EU:C:2020:188. — Picod, F. (ed.). Jurisprudence de la CJUE 2020: décisions et commentaires. Bruylant, 2021, p. 966 („âge de raison“ в оригинала на френски език).*

Правна уредба

Правото на Европейския съюз

Директива 2015/2302

4. Глава II от Директива 2015/2302 е озаглавена „Задължения за предоставяне на информация и съдържание на договора за пакетно туристическо пътуване“. В тази глава член 5 е озаглавен „Преддоговорна информация“ и предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че преди пътуващият да бъде обвързан от договор за пакетно туристическо пътуване или от съответна оферта, организаторът, а ако пакетът се продава чрез търговец на дребно, и търговецът на дребно предоставят на пътуващия стандартна информация, като се използва съответният формуляр, съдържащ се в част А или част Б от приложение I, както и следната информация, доколкото е приложима за туристическия пакет:

а) основните характеристики на пътническите услуги:

[...]

ж) информация за възможността пътуващият да прекрати договора по всяко време, преди започване на изпълнението на туристическия пакет, и след като заплати подходяща такса за прекратяване, или, когато е приложимо, изискваните от организатора стандартни такси за прекратяване, в съответствие с член 12, параграф 1;

[...]

3. Информацията по параграфи 1 и 2 се предоставя по ясен, разбираем и видим начин. Когато тази информация се предоставя в писмена форма, тя трябва да е четливо изписана“.

5. Член 12, параграфи 1 и 2 от Директива 2015/2302 предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че пътуващият може да прекрати договора за пакетно туристическо пътуване по всяко време преди започване на изпълнението на туристическия пакет. Когато пътуващият прекрати договора съгласно настоящия параграф, той може да бъде задължен да заплати на организатора подходяща и обоснована такса за прекратяване на договора. [...]

2. Независимо от параграф 1 пътуващият има право да прекрати договора за пакетно туристическо пътуване преди започване на изпълнението на туристическия пакет, без да заплаща никаква такса за прекратяване на договора в случай на непредотвратими и извънредни обстоятелства, настъпили в мястото на дестинацията или в непосредствена близост до него, които засягат значително изпълнението на туристическия пакет или превоза на пътници до дестинацията. При прекратяване на договора за пакетно туристическо пътуване съгласно настоящия параграф пътуващият има право на пълно възстановяване на всички направени плащания за туристическия пакет, но няма право на допълнително обезщетение“.

6. Член 23 от Директива 2015/2302 е озаглавен „Императивен характер на директивата“ и предвижда в своите параграфи 2 и 3:

„2. Пътуващите не могат да се отказват от правата, предоставени им от националните мерки за транспониране на настоящата директива.

3. Договорните клаузи или изявленията на пътуващия, които пряко или косвено водят до отказ или ограничаване на правата на пътуващите, предоставени им от настоящата директива, или които имат за цел да се заобиколи прилагането на директивата, не са обвързващи за пътуващия“.

7. Член 24 от тази директива е озаглавен „Прилагане“ и гласи:

„Държавите членки осигуряват наличието на подходящи и ефективни средства за гарантиране на спазването на настоящата директива“.

8. В част А от приложение I към Директива 2015/2302, озаглавена „Формуляр за стандартната информация за договори за пакетно туристическо пътуване, когато е възможно използването на хиперлинкове“, в текстово поле е изложено съдържанието на този формуляр и е посочено, че посредством този хиперлинк пътуващият ще получи следната информация:

„Основни права съгласно Директива (ЕС) 2015/2302

[...]

– Преди започване на изпълнението на туристическия пакет пътуващите могат да прекратят договора[,] без да плащат такса за прекратяване на договора, при настъпване на извънредни обстоятелства, като например сериозни проблеми със сигурността на мястото на дестинацията, които биха могли да засегнат туристическия пакет.

[...]“.

9. В част Б от приложение I към Директива 2015/2302, озаглавена „Формуляр за стандартна информация за договорите за пакетно туристическо пътуване в ситуации, различни от попадащите в обхвата на част А“, в текстово поле е посочено съдържанието на този формуляр, последвано от същите основни права по тази директива като посочените в част А от приложение I към директивата.

Испанското право

Общ закон за защита на потребителите и ползвателите

10. Членове 5 и 12 от Директива 2015/2302 са транспонирани в испанското право съответно с членове 153 и 160 от Real Decreto Legislativo 1/2007, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Кралски законодателен декрет 1/2007, с който се утвърждава консолидираният текст на

Общия закон за защита на потребителите и ползвателите и други допълнителни закони, наричан по-нататък „Общият закон за защита на потребителите и ползвателите“) от 16 ноември 2007 г. (BOE, бр. 287 от 30 ноември 2007 г., стр. 49181).

Закон за гражданското съдопроизводство

11. Член 216 от Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (Закон 1/2000 за Гражданския процесуален кодекс) от 7 януари 2000 г. (BOE, бр. 7 от 8 януари 2000 г., стр. 575, наричан по-нататък „LEC“) предвижда следното:

„Гражданските съдилища решават делата въз основа на посочените факти, представените доказателства и направените от страните искания, освен когато в особени случаи законът предвижда друго“.

12. Съгласно член 218, параграф 1 от LEC:

„Съдебните решения трябва да са ясни и точни и да съответстват на исканията и останалите претенции, надлежно предявени от страните в процеса. С тях съдът се произнася по всички установителни и осъдителни искове на страните и разрешава всички спорни по делото въпроси.

Съдът не може да се отклонява от предмета на делото и да приема фактически или правни основания, различни от посочените от страните, и се произнася в съответствие с приложимите по делото разпоредби дори същите да не са били правилно цитирани или изтъкнати от страните по спора“.

13. Член 412, параграф 1 от LEC е формулиран по следния начин:

„Страните не могат да изменят предмета на делото, очертан с исковата молба, отговора на исковата молба и евентуално насрещния иск“.

Фактите, производството и преюдициалните въпроси

14. На 10 октомври 2019 г. ищецът закупува от ответника Tuk Tuk Travel SL пакетно туристическо пътуване за двама души за Виетнам и Камбоджа със заминаване от Мадрид (Испания) на 8 март 2020 г. и връщане на 24 март 2020 г.

15. При подписването на договора ищецът плаща 2 402 евро, като общата сума за пътуването е 5 208 евро. В общите условия на договора е предоставена информация за възможността „за анулиране на пътуването, преди да започне, срещу заплащане на такса за прекратяване“. Не е включена договорна или преддоговорна информация относно възможността за отмяна в случай на непредотвратими и извънредни обстоятелства, настъпили в мястото на дестинацията или в непосредствена близост до него, които засягат значително изпълнението на туристическия пакет.

16. На 12 февруари 2020 г. ищецът информира ответника за решението си да не осъществи пътуването, поради опасенията си от разпространението на COVID-19 в Азия и иска възстановяване на сумите, които му се полагат за това, че не е реализирал пътуването.

17. На 14 февруари 2020 г. ответникът отговаря на ищеца, като го уведомява, че след приспадане на разходите за анулиране ще му възстанови 81 евро. Ищецът оспорва изчислението на разходите за анулиране. В крайна сметка ответникът уведомява ищеца, че ще му възстанови 302 евро.

18. Ищецът решава да подаде жалба пред запитващата юрисдикция и да не бъде представяван от адвокат по делото, на което има право съгласно националното процесуално право. Той твърди, че решението му да отмени пътуването, се дължи на форсмажорни обстоятелства, а именно тревожното развитие на санитарното положение във връзка с COVID-19. Той претендира за възстановяване на допълнителна сума в размер на 1 500 евро, като позволява на агенцията да задържи 601 евро като разходи за управление.

19. Ответникът твърди, че към датата на прекратяване на договора решението на ищеца да отмени пътуването, било необосновано. През февруари 2020 г. до страните на местоназначение се пътувало нормално. Поради това според ответника ищецът няма право да се позовава на форсмажорни обстоятелства, за да прекрати договора. Освен това ответникът посочва, че ищецът приел общите условия на договора относно разходите за управление в случай на предсрочно прекратяване на туристическия пакет (в размер на 15 % от общата сума на пътуването), а разходите за анулиране са приложените от всеки от доставчиците. Освен това, като не сключил застраховка, ищецът поел рисковете, свързани с анулирането.

20. Тъй като страните не са поискали провеждане на открито съдебно заседание, делото е обявено за решаване на 22 юни 2021 г. Въпреки това на 15 септември 2021 г. запитващата юрисдикция приема определение (наричано по-нататък „определението от 15 септември 2021 г.“), с което моли страните в 10-дневен срок да представят становища по следните въпроси: първо, дали твърдяното от потребителя санитарно положение може да се счита за извънреден и неизбежен риск по смисъла на член 160, параграф 2 от Общия закон за защита на потребителите и ползвателите; второ, какви са правните последици от това, че организаторът на пътуването не е информирал потребителя за правото му да прекрати договора, без да плаща такса за прекратяване, и по-конкретно дали липсата (според запитващата юрисдикция) на задължение за предоставяне на такава информация съгласно Директива 2015/2302 противоречи на член 169, параграф 1 и параграф 2, буква а) ДФЕС; трето, дали съдът може служебно да информира потребителя за обхвата на неговите права, когато от исковата молба става ясно, че той не е запознат с тях; и четвърто, дали защитата на потребителите изисква съдът да осъди ответника да възстанови на потребителя сумата в пълен размер, без да се съобразява с принципа, че предметът на иска се определя от страните, както и с принципа *ne ultra petita*, при положение че потребителят не е бил информиран за обхвата на своите права. Накрая запитващата юрисдикция иска от страните да представят доводи относно необходимостта от отправяне на преюдициално запитване.

21. Ищецът не представя становище. Ответникът потвърждава становището си, че не са налице непредотвратими и извънредни обстоятелства, които да оправдаят прекратяването на договора. Що се отнася до останалата част, той счита, че не е необходимо да се отправя преюдициално запитване, тъй като ищецът не е представил никакви съображения по въпросите, повдигнати от запитващата юрисдикция в определението от 15 септември 2021 г.

22. Запитващата юрисдикция има съмнения, първо, относно валидността на член 5 от Директива 2015/2302. По-конкретно тя твърди, че нито тази директива, нито испанската правна уредба, която я транспонира, включват сред задължителната информация, която организаторите трябва да предоставят на пътуващите, информация относно правото да се прекрати договорът за пакетно туристическо пътуване в случай на непредотвратими и извънредни обстоятелства, без да се плаща такса за прекратяване. Поради липсата на такова изискване ищецът не знаел за правото си да получи пълно възстановяване на направените плащания. Въз основа на тези съображения запитващата юрисдикция повдига въпроса дали минималната информация, която е била предоставена на ищеца съгласно Директива 2015/2302, е недостатъчна с оглед на член 169 ДФЕС във връзка с член 114 ДФЕС.

23. Второ, запитващата юрисдикция поставя въпроса дали съгласно правото на Съюза е възможно в съдебното решение служебно да се присъди възстановяването на всички направени от потребителя плащания, които надхвърлят размера на неговия иск. Запитващата юрисдикция обяснява, че подобно служебно присъждане би било в противоречие с основен принцип на испанското процесуално право, а именно че постановеното в диспозитива на съдебното решение трябва да съответства на предявените в исковата молба претенции (член 218, параграф 1 от ЛЕС).

24. При тези обстоятелства Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena (Първоинстанционен съд № 5, Картахена, Испания) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

- „1) Трябва ли член 169, параграф 1 и параграф 2, буква а) и член 114, параграф 3 ДФЕС да се тълкуват в смисъл, че не допускат член 5 от [Директива 2015/2302], тъй като този член не включва сред задължителната преддоговорна информация, предоставяна на пътуващия, признатото в член 12 от Директивата право на прекратяване на договора преди началото му срещу пълно възстановяване на платените суми, когато изпълнението на туристическия пакет бъде засегнато в значителна степен от непредотвратими и извънредни обстоятелства?
- 2) Допускат ли членове 114 и 169 ДФЕС, както и член 15 от Директива 2015/2302 прилагането на принципите на диспозитивно начало и съответствие [на диспозитива на решението с петитума на исковата молба], съдържащи се в член 216 и член 218, параграф 1 ЛЕС, когато тези процесуални принципи могат да възпрепятстват пълната защита на ищеца потребител?“.

25. Писмени становища представят чешкото, испанското и финландското правителство, Съветът на Европейския съюз, Европейският парламент и Европейската комисия. Испанското и финландското правителство, Парламентът и Комисията са представявани на заседанието, което е проведено на 12 януари 2022 г.

Анализ

Предварителни бележки

26. Като предварителен въпрос чешкото правителство посочва, че преюдициалното запитване се основава имплицитно на предположението, че при обстоятелствата по конкретното дело ищецът е имал право да прекрати договора поради непредотвратими и извънредни обстоятелства, настъпили в дестинацията на пътуването, съгласно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302. Според чешкото правителство обаче това предположение е погрешно. Според него наличието на непредотвратими и извънредни обстоятелства трябва да се прецени към момента на прекратяване на договора за туристическия пакет. Единствено рискът от настъпване на такива обстоятелства в бъдеще не можел да породи право на пътуващия да прекрати договора за туристическия пакет.

27. Поставените от запитващата юрисдикция въпроси обаче не се отнасят до въпроса дали при обстоятелствата по конкретното дело ищецът е имал право да прекрати договора, без да заплаща такса за прекратяване, в съответствие с член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302. Поради това този въпрос няма да бъде разглеждан в контекста на настоящото дело. Съдът трябва да се произнесе с оглед на фактическите и правните съображения, изложени в акта за преюдициално запитване¹².

Първият въпрос

28. С първия си въпрос запитващата юрисдикция по същество поставя въпроса за валидността на член 5 от Директива 2015/2302 в светлината на член 169, параграф 1 и параграф 2, буква а) ДФЕС във връзка с член 114, параграф 3 ДФЕС. От акта за преюдициално запитване става ясно, че съмненията на запитващата юрисдикция относно валидността на тази разпоредба произтичат от разбирането, че тя не включва сред задължителната преддоговорна информация, която трябва да се предостави на пътуващите, информацията относно правото по член 12, параграф 2 от посочената директива.

29. В това отношение трябва да се отбележи, както твърдят чешкото и финландското правителство, Съветът, Парламентът и Комисията в писмените си становища, че в основата на съмненията на запитващата юрисдикция относно валидността на член 5 от Директива 2015/2302 стои погрешно разбиране.

30. Всъщност член 5 от Директива 2015/2302, който урежда задължението за предоставяне на преддоговорна информация, трябва да се тълкува с оглед на съдържанието на формуляра за стандартната информация, установен в част А и част Б от приложение I. По-конкретно съгласно член 5, параграф 1, първо изречение от Директива 2015/2302 организаторът следва да предостави на пътуващия стандартна информация, като се използва съответният формуляр, съдържащ се в част А или Б от приложение I, както и посочената в тази разпоредба информация, доколкото е приложима за туристическия пакет.

31. Формулярът за стандартната информация, съдържащ се в части А и Б от приложение I към Директива 2015/2302, посочва основните права, за които трябва да бъдат информирани пътуващите. Съгласно седмо тире от части А и Б от посоченото приложение сред тези права

¹² Вж. в този смисъл решение от 5 март 2015 г., Statoil Fuel & Retail (C-553/13, EU:C:2015:149, т. 33).

е следното право на пътуващите: „Преди започване на изпълнението на туристическия пакет пътуващите могат да прекратят договора[,] без да плащат такса за прекратяване на договора, при настъпване на извънредни обстоятелства, като например сериозни проблеми със сигурността на мястото на дестинацията, които биха могли да засегнат туристическия пакет“. Въпреки че конкретната разпоредба на Директива 2015/2302, която предоставя това право, а именно член 12, параграф 2, не е изрично цитирана в текста на формуляра за стандартната информация, няма съмнение, че този формуляр трябва да указва съдържанието на това право.

32. Освен това Комисията посочва, че член 5, параграф 1 от Директива 2015/2302 и приложение I към нея са правилно транспонирани в испанското право, и по-конкретно в Общия закон за защита на потребителите и ползвателите.

33. От изложените по-горе съображения следва, че член 5 от Директива 2015/2302 включва сред задължителната преддоговорна информация, която трябва да се предостави на пътуващите, правото, предоставено на пътуващите с член 12, параграф 2 от тази директива, да прекратят договора преди започване на изпълнението на туристическия пакет и да получат пълно възстановяване на направените плащания в случай на непредотвратими и извънредни обстоятелства, които засягат значително изпълнението на туристическия пакет. Следователно разбирането в обратния смисъл, което е в основата на съмненията на запитващата юрисдикция относно валидността на член 5 от Директива 2015/2302, всъщност е неправилно.

34. При това положение анализът на първия въпрос не разкрива нищо, което би могло да засегне валидността на член 5 от Директива 2015/2302.

Вторият въпрос

35. Като предварителна бележка следва да се има предвид, че в рамките на въведеното с член 267 ДФЕС производство за сътрудничество между националните юрисдикции и Съда последният трябва да даде на запитващата юрисдикция полезен отговор, който да ѝ позволи да реши спора, с който е сезирана, и с оглед на това той може да преформулира поставените въпроси. За да даде полезен отговор, може да се наложи Съдът да вземе предвид норми от правото на Съюза, които националният съд не е посочил във въпроса си¹³.

36. Въз основа на тази съдебна практика трябва да се отбележи, както по същество посочват в писмените си становища испанското и финландското правителство и Комисията, че от контекста на втория въпрос е видно, че запитващата юрисдикция иска тълкуване на член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302 и че посочването в този въпрос на член 15 от тази директива може да се дължи на печатна грешка.

37. С оглед на тези съображения е необходимо вторият преюдициален въпрос да се преформулира в смисъл, че с него запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302, разглеждан в светлината на членове 114 и 169 ДФЕС, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска прилагането на принципите на националното съдебно производство, съгласно които националният съд,

¹³ Решение от 9 септември 2021 г., LatRailNet и Latvijas dzelzceļš (C-144/20, EU:C:2021:717, т. 29 и цитираната съдебна практика).

който разглежда спор, не може служебно да присъди на потребителя възстановяване на платените суми в пълен размер, на което той има право, при положение че потребителят е поискал възстановяване в по-малък размер.

38. За да се отговори на този въпрос, е необходимо да се направят някои бележки по отношение на неговия обхват. Както вече бе споменато¹⁴, с определението от 15 септември 2021 г. запитващата юрисдикция приканва страните да представят становищата си по някои въпроси. Сред тях е въпросът дали тази юрисдикция има правомощието, от една страна, да информира служебно потребителя за обхвата на неговите права, и от друга страна, да присъди на потребителя сума, надвишаваща поисканата в петитума на исковата молба. Потребителят не представя становище по тези въпроси. В съдебното заседание испанското правителство твърди, че според неговото разбиране на това определение запитващата юрисдикция е информирала потребителя за неговите права. Въпреки това потребителят е останал пасивен. Според мен определението от 15 септември 2021 г., както е представено от запитващата юрисдикция, и преписката, с която разполага Съдът, не позволяват да се направи заключение, че националният съд действително е информирал потребителя за правата му.

39. Като се вземат предвид тези съображения, структурата на моя анализ е следната. Първо, като въведение, ще представя най-важните елементи на задължението на националните съдилища да прилагат служебно разпоредбите на правото на Съюза относно защитата на потребителите. Второ, ще анализирам въпроса дали националният съд е длъжен да прилага служебно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302. Накрая, ще анализирам въпроса дали националният съд следва да има правомощието да присъди сума, надвишаваща претендираната от потребителя в исковата му молба.

(а) Задължението на националните съдилища да прилагат служебно разпоредбите на правото на Съюза относно защитата на потребителите

40. Съдът вече неколккратно е определял начина, по който националните съдилища трябва да осигурят защита на правата на потребителите, произтичащи от правото на Съюза за защита на потребителите, и въздействието на това право върху правомощията на съдилищата да прилагат служебно разпоредбите на правото на Съюза за защита на потребителите.

41. Най-важната част от тази съдебна практика се отнася до Директива 93/13¹⁵. Когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправния характер на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директива 93/13, и по този начин да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика¹⁶.

¹⁴ Точка 20 по-горе.

¹⁵ Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273). За систематично представяне на тази линия на съдебната практика вж. Известие на Комисията — Насоки за тълкуването и прилагането на Директива 93/13/ЕИО на Съвета относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ С 323, 2019 г., стр. 4), раздел 5.

¹⁶ Решение от 17 май 2022 г., Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, т. 37 и цитираната съдебна практика).

42. Принципът на служебен контрол върху неравноправните договорни клаузи се основава на комбинация от елементи, които по същество произтичат от системата за защита, установена с Директива 93/13, от императивния характер на съответните разпоредби, от естеството и значението на обществения интерес от защита на потребителите и от съображения за ефективност.

43. По-конкретно в своята практика Съдът подчертава естеството и значението на обществения интерес от защита на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговарят, така и на степента си на информираност¹⁷. Той подчертава също така, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 е императивна разпоредба, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях¹⁸. Счита се, че тази разпоредба е равностойна на националните норми, които имат ранг на норми от публичен ред във вътрешния правопорядък¹⁹.

44. Освен това, както е видно от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвърто съображение от Директива 93/13, тя задължава държавите членки да предвидят подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици²⁰.

45. Съображенията, които оправдават положителната намеса на националния съд с цел компенсиране на неравновесието между потребителя и търговеца, не се свеждат до Директива 93/13. Въз основа на принципа на ефективност и независимо от норми на вътрешното право в обратен смисъл, Съдът е поставил изискването националният съд служебно да прилага някои разпоредби, които се съдържат в директиви на Съюза за защита на потребителите. Това изискване е обосновано със съображението, че въведената с тези директиви система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност и че съществува немалък риск, по-специално поради незнание, потребителят да не се позове на правната норма, предназначена да го защитава²¹.

¹⁷ Решение от 4 юни 2020 г., Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, т. 30 и цитираната съдебна практика). Вж. заключението на генерален адвокат Saggio по съединени дела Océano Grupo Editorial и Salvat Editores (C-240/98—C-244/98, EU:C:1999:620, т. 26), който посочва, че Директива 93/13 защитава интереси, които са част от „икономическия обществен ред“ и следователно „надхвърлят конкретните интереси на засегнатите страни“. Както е отбелязано в литературата, значителният дисбаланс в договорните отношения, който е резултат от използването на неравноправни договорни клаузи, не само засяга частната сфера на потребителя, но и „подкопава [...] правния и икономическия ред като цяло“; вж. в този смисъл *Podimata*, E. Standard Contract Terms and Rules on Procedure. — In: Essays in Honour of Konstantinos D. Kerameus. Ant. N. Sakkoulas; Bruylant, Athens, Brussels, 2009, 1079—1093.

¹⁸ Решение от 17 май 2022 г., Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, т. 36 и цитираната съдебна практика).

¹⁹ Решение от 17 май 2022 г., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, т. 24). Вж. *Fekete*, B. and *Mancaloni*, A. M. Application of Primary and Secondary EU Law on the National Courts' Own Motion. — In: *Hartkamp*, A., *Sieburgh*, C. and *Devroe*, W. (eds). Cases, Materials and Text on European Law and Private Law. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2017, p. 440, които посочват, че „въпросът за *статута* на нормите относно потребителските договори — дали са само императивни, или са норми от публичен ред — е съществен въпрос, особено в нидерландското право, което традиционно допуска служебно прилагане само на норми от публичния ред, а не на всички императивни норми (независимо дали те имат „само“ защитна цел“.

²⁰ Решение от 17 май 2022 г., Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, т. 36 и цитираната съдебна практика).

²¹ Решение от 4 юни 2015 г., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 42 и цитираната съдебна практика).

46. По-конкретно Съдът е имал повод да се произнесе по служебното прилагане от съдилищата на някои разпоредби на Директива 1999/44/ЕО²² (решения Duarte Hueros²³ и Faber²⁴) и на Директива 87/102/ЕИО²⁵ (решение Rampion и Godard²⁶). Освен това Съдът многократно е припомнял задължението на националните съдилища да разглеждат служебно нарушенията на някои разпоредби на правото на Съюза в областта на защита на потребителите, по-специално по отношение на Директива 85/577/ЕИО²⁷ (решение Martín Martín²⁸) и Директива 2008/48/ЕО²⁹ (решения Radlinger и Radlingerová³⁰ и OPR-Finance³¹).

47. Изпълнението на това задължение за позитивна намеса от страна на съдилищата зависи от това дали те разполагат с необходимите за тази цел фактически и правни данни³².

48. Освен това, когато националният съд е установил служебно неизпълнението на определени задължения, предвидени в правото на Съюза в областта на защита на потребителите, той е длъжен, без да чака потребителят да направи искане в този смисъл, да приложи всички правни последици, произтичащи от националното право в случай на такова неизпълнение, стига да се спази принципът на състезателност и установените в националното право санкции да са ефективни, пропорционални и възпиращи³³.

49. Служебното прилагане на правото на Съюза в областта на защита на потребителите от националните съдилища може да окаже отражение върху националното процесуално право. По силата на принципа на национална процесуална автономия, при липсата на регламентиране от правото на Съюза редът и условията на механизмите за защита на правата, които частноправните субекти черпят от правото на Съюза, се уреждат във вътрешното право на държавите членки при спазване на принципа на равностойност и принципа на ефективност³⁴. Що се отнася до принципа на ефективност, Съдът все пак е постановил, че при спазването на този принцип не може да се стига до това съдът изцяло да компенсира пълната пасивност в процеса на съответния потребител³⁵.

²² Директива на Европейския парламент и на Съвета от 25 май 1999 година относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции (ОВ L 171, 1999 г., стр. 12; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 5, стр. 89).

²³ Решение от 3 октомври 2013 г., Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637, т. 39).

²⁴ Решение от 4 юни 2015 г., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 56).

²⁵ Директива на Съвета от 22 декември 1986 г. за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (ОВ L 42, 1987 г., стр. 48; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 252).

²⁶ Решение от 4 октомври 2007 г., Rampion и Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, т. 65).

²⁷ Директива на Съвета от 20 декември 1985 година относно защита на потребителите във връзка с договорите, сключени извън търговския обект (ОВ L 372, 1985 г., стр. 31; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 188).

²⁸ Решение от 17 декември 2009 г., Martín Martín (C-227/08, EU:C:2009:792, т. 29).

²⁹ Директива на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ L 133, 2008 г., стр. 66, и поправки в ОВ L 207, 2009 г., стр. 14; ОВ L 199, 2010 г., стр. 40, и ОВ L 234, 2011 г., стр. 46).

³⁰ Решение от 21 април 2016 г., Radlinger и Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, т. 67).

³¹ Решение от 5 март 2020 г., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, т. 23).

³² Вж. в този смисъл решение от 5 март 2020 г., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, т. 23 и цитираната съдебна практика). За обстоятелствата, при които от националния съд може да се изисква да предприеме служебно действия по събиране на доказателства, за да допълни преписката, вж. решение от 11 март 2020 г., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, т. 35—38).

³³ Вж. в този смисъл решение от 5 март 2020 г., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, т. 24 и цитираната съдебна практика).

³⁴ Вж. по-подробно решение от 17 май 2022 г., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, т. 22 и цитираната съдебна практика).

³⁵ Вж. в този смисъл решение от 17 май 2022 г., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, т. 28 и цитираната съдебна практика).

50. Освен това задължението на държавите членки да осигурят ефективността на правата, които правните субекти черпят от правото на Съюза в областта на защита на потребителите, включва изискване за ефективна съдебна защита, закрепено и в член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, което наред с останалото важи за определянето на процесуалните правила, приложими към исковете, основани на подобни права³⁶.

51. От гореизложените съображения става ясно, че изискването за положителна намеса от страна на националните съдилища в потребителски спорове се е превърнало, както сполучливо е отбелязано в теорията, в „истински европейски режим за служебно прилагане“³⁷, който въвежда в потребителското право на Съюза „всеобхватно процесуално правно средство за защита“³⁸.

(б) Правомощията на съдилищата да се произнасят служебно в контекста на Директива 2015/2302

52. Всеобхватността на доктрината на служебното начало ме кара да смятам, че съображенията, които обуславят задължението на националните съдилища да прилагат служебно правото на Съюза в областта на защита на потребителите, са валидни и по отношение на Директива 2015/2302. Както посочва Комисията по време на съдебното заседание, едно различно тълкуване би довело до непоследователност в защитата на потребителите.

53. Всички заинтересовани страни, които взеха участие в заседанието, признават, че националните съдилища са длъжни да прилагат служебно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302 и да признаят правото на потребителя да прекрати договора, без да заплаща такса за прекратяване, когато разполагат с необходимите за тази цел фактически и правни данни. В това отношение се налага изводът, че по принцип националният съд има задачата — за да определи приложимите правни норми към спора, по който е сезиран — да даде правна квалификация на фактите и действията, посочени от страните в подкрепа на техните искания³⁹. Ето защо в главното производство националният съд следва да провери дали обстоятелствата, на които се позовава ищецът като основание на иска си, могат да бъдат квалифицирани като „непредотвратими и извънредни обстоятелства“, пораждащи предвиденото в член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302 право.

54. Освен това части А и Б от приложение I към тази директива определят като „основно право“ правото на пътуващия да прекрати договора по всяко време преди започване на изпълнението на туристическия пакет, без да заплаща такса за прекратяване. С оглед на своята важност това право е част от преддоговорната информация, която организаторът трябва да предостави на пътуващия съгласно член 5, параграф 1 от Директива 2015/2302⁴⁰. От съображение 26 от Директива 2015/2302 следва, че тази преддоговорна информация е „ключова информация“, която следва да бъде „обвързваща“. Следователно правото на

³⁶ Вж. решение от 17 май 2022 г., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, т. 29 и цитираната съдебна практика).

³⁷ *Poillot*, E. L'encadrement procédural de l'action des consommateurs в Sauphanor. — In: *Brouillaud*, N. et al. Les contrats de consommation. Règles communes. L.G.D.J, Paris, 2013, p. 971 (в оригинала на френски език: „un véritable régime européen du relevé d'office“).

³⁸ *Micklitz*, H. Theme VIII. Unfair Contract Terms — Public Interest Litigation Before European Courts. — In: *Terryn*, E., *Straetmans*, G. et *Colaert*, V. (eds.), op. cit., note 4, p. 641.

³⁹ Решение от 4 юни 2015 г., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 38).

⁴⁰ Вж. по-подробно отговора ми на първия въпрос.

прекръпяване на договора без заплащане на такса за прекръпяване в случай на непредотвратими и извънредни обстоятелства е от съществено значение в системата на Директива 2015/2302. То също така допринася за постигането на целта на тази директива, която, както е видно от нейния член 1, тълкуван в светлината на съображения 3⁴¹ и 5, се състои в постигането на високо и възможно най-единно равнище на защита на потребителите по отношение на договорите между пътуващи и търговци, свързани с пакетни туристически пътувания.

55. Тази цел не може да се постигне ефективно, ако потребителят е задължен сам да се позовава на правата, с които разполага срещу организатора, по-специално поради немалкия риск потребителят да не познава правата си или да среща затруднения при упражняването им⁴². Всъщност от практиката на Съда е видно, че в производствата относно правото за защита на потребителите съществува немалък риск, по-специално поради *незнание*, потребителят да не се позове на правната норма, предназначена да му предостави защита⁴³. Този риск е още по-голям в случаите, когато потребителят не се представлява от адвокат, както е в главното производство.

56. Освен това от член 23 от Директива 2015/2302, тълкуван в светлината на съображение 46 от същата, следва, че посочените в него права на пътуващите са *императивни*. В това отношение е важно да се припомни, че в практиката си Съдът е извел от императивния характер на разпоредбите на директивите на Съюза за защита на потребителите изискването те да се прилагат служебно от съдилищата. Тази констатация е направена по отношение на член 6, параграф 1 от Директива 93/13⁴⁴, но също така и по отношение на други разпоредби от правото на Съюза в областта на защита на потребителите. В решение Faber⁴⁵ Съдът припомня, че правилото относно разпределението на доказателствената тежест, което се съдържа в член 5, параграф 3 от Директива 1999/44, съгласно член 7 от тази директива е обвързващо както за страните, които не могат да го дерогират със споразумение, така и за държавите членки, които трябва да следят за спазването му. Съдът постановява, че това правило трябва да се приложи служебно от съдилищата дори когато не е изрично посочено от потребителя, който може да се ползва от него.

57. Следователно по аналогия следва да се приеме, че задължителният характер на правото на пътуващия, закрепено в член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302, тълкуван в светлината на член 23 от същата, изисква националните съдилища да признават служебно това право и надлежно да информират потребителя дори ако последният, който може да се ползва от него, не се е позовал изрично на него.

58. Нещо повече, в главното производство организаторът *е нарушил задължението си* да информира потребителя за правото му да прекрати договора. Следователно служебното признаване от националния съд на предоставеното на потребителя право би представлявало *подходящо и ефективно* средство за гарантиране на спазването на Директива 2015/2302, както се изисква от член 24 от тази директива.

⁴¹ Това съображение препраща към разпоредбите на Договора за функционирането на ЕС, които се споменават във втория въпрос, а именно член 169, параграф 1 и параграф 2, буква а) ДФЕС, от които следва, че Европейският съюз допринася за постигането на високо равнище на защита на потребителите чрез мерки, приети съгласно член 114 ДФЕС.

⁴² Вж. в този смисъл решение от 4 октомври 2007 г., Rampion и Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, т. 65).

⁴³ Решение от 5 март 2020 г., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, т. 22 и цитираната съдебна практика).

⁴⁴ Вж. точка 43 по-горе.

⁴⁵ Решение от 4 юни 2015 г., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 55).

59. Съгласен съм с финландското правителство, което в съдебното заседание посочва, че националният съд следва да информира потребителя за неговите права веднага щом се усъмни, че последният не се ползва изцяло от тях поради незнание. И „най-малката индикация“⁴⁶ за това би трябвало да е достатъчна. Такава индикация следва да се счита за очевидна при обстоятелства като тези в главното производство, когато организаторът е нарушил преддоговорното си задължение за информиране, или ако информацията не е предоставена по „ясен, разбираем и видим начин“, както се изисква в член 5, параграф 3 от Директива 2015/2302.

60. Финландското правителство също така правилно посочва по време на съдебното заседание, че информирането на потребителя от националния съд за неговите права е процесуално-организационно действие. Това е самостоятелно процесуално действие, адресирано и до двете страни и извършено по предвидения от националните процесуални разпоредби ред⁴⁷. Както вече бе посочено⁴⁸, когато националният съд повдига служебно правно основание, той трябва да действа в съответствие с принципа на състезателност и да покани и двете страни да представят своите становища относно преценката на съда.

61. От гореизложеното следва, че ефективна защита на потребителите може да се постигне само ако националният съд е длъжен, когато разполага с необходимите за тази цел фактически и правни данни, да приложи служебно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302 и надлежно да информира потребителя за предвиденото в тази разпоредба право да прекрати договора, без да заплаща такса за прекратяване, стига да е спазен принципът на състезателност.

(в) Ограниченията на правомощията на съдилищата да се произнасят служебно: принципът ne ultra petita

62. Следващият поставен въпрос е дали задължението на националния съд да приложи служебно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302 и надлежно да информира потребителя за правата, които той черпи от него, предполага и задължение на националния съд да присъди служебно пълно възстановяване на направените плащания в размер, надвишаващ претендираната от потребителя сума. Запитващата юрисдикция по същество пита дали прилагането при такива обстоятелства на принципа, че предметът на делото се определя от страните, и на принципа ne ultra petita би противоречало на ефективната защита на потребителите.

63. В това отношение трябва да се уточни, че съдът прилага служебно правото в рамките на своята компетентност и в границите на предмета на спора, с който е сезиран. Поради това е важно да се прави разграничение между два различни аспекта на правораздавателните правомощия. Едно е да се признае правомощието на съда да прилага служебно разпоредбите за защита на потребителите и надлежно да информира потребителя за правата, които черпи от тях. Съвсем друго е да се признае правомощието на съда, след като потребителят е бил надлежно информиран, да надхвърли границите на предмета на спора и да присъди служебно повече от това, което потребителят е поискал.

⁴⁶ Вж. в този смисъл *Werbrouck, J. et Dauw, E.*, op. cit., note 10, p. 330.

⁴⁷ Вж. в този смисъл решение от 21 февруари 2013 г., *Banif Plus Bank* (C-472/11, EU:C:2013:88, т. 31).

⁴⁸ Точка 48.

64. Всички заинтересовани страни подчертават значението на основния принцип, че предметът на иска се определя от страните⁴⁹. Трябва да се подчертае, че доктрината на служебно прилагане на потребителското право включва само *необходимите* корекции на този принцип, за да се коригира неравновесието между потребителя и търговеца. Тя няма за цел да пренебрегне основните принципи на гражданското съдопроизводство или да създаде „патерналистичен“ съд⁵⁰. Както постановява Съдът в решение *Lintner*⁵¹, ефективността на защитата, която националният съд следва да предостави на потребителя чрез служебна намеса, „не може да стига дотам, че да не бъде съобразена с или да надхвърля границите на предмета на спора, определен от страните с исканията им, преценени с оглед на изложените от тях основания, така че посоченият национален съд не е длъжен да разширява обхвата на спора отвъд представените пред този съд искания и основания, анализирайки поотделно при проверката на евентуално неравноправния им характер всички останали клаузи на договор, от които само някои клаузи са предмет на предявения пред него иск“. Противното би означавало да не бъде зачетен принципът *ne ultra petita*, тъй като би позволило на съдията да не се съобразява с или да надхвърля границите на предмета на спора, определени в исканията и основанията на страните⁵².

65. Трябва също така да се подчертае, че Съдът придава особено значение на волята, изразена от потребителя в рамките на производството. Във връзка със задължението на националният съд да отстрани, при необходимост служебно, неравноправните клаузи в съответствие с член 6, параграф 1 от Директива 93/13, Съдът е уточнил, че същият съд не е длъжен да откаже да приложи съответната клауза, ако, след като е бил информиран за това от посочения съд, потребителят възнамерява да не се позовава на нейния неравноправен и необвързващ характер, изразявайки по този начин доброволно и напълно информирано съгласие с въпросната клауза⁵³.

66. Следователно защитната система, установена от правото на Съюза в областта на защита на потребителите и въведена в тяхна полза, не може да стигне дотам, че да им бъде императивно наложена. Ето защо, ако потребителят предпочита да не се позовава на тази защитна система, тя не се прилага⁵⁴. Потребителят може да се противопостави на служебното прилагане на закона по неговото дело⁵⁵.

67. Същите съображения следва да се прилагат в контекста на защитната система, предвидена в Директива 2015/2302. Ето защо, ако потребителят, след като е бил надлежно информиран от съда за правата си и за процесуалните средства за тяхното упражняване, не желае да се позовава на тази защита, принципът на ефективност не може да стига дотам, че да задължи националният съд да разшири обхвата на иска и да наруши принципа *ne ultra petita*.

⁴⁹ За подробен сравнителен анализ на ръководните принципи на гражданския процес и въздействието на правото на Съюза в областта на защитата на потребителите вж. *Hess, B. et Law, S. (eds.) Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law: Luxembourg Report on European Procedural Law, Volume II*. Beck, Hart, Nomos, 2019.

⁵⁰ Вж. *Vecka, A. The Active Role of Courts in Consumer Litigation, Applying EU Law of the National Courts Own Motion*. Intersentia, Cambridge, Antwerp, Chicago, 2018, р. 354, който отбелязва, че активният съд за защита на потребителите „не е патерналистичен съд“ и че „той действа в рамките на гражданското правосъдие, макар и адаптирано към спецификата на потребителските спорове“.

⁵¹ Решение от 11 март 2020 г., *Lintner* (C-511/17, EU:C:2020:188, т. 30).

⁵² Решение от 11 март 2020 г., *Lintner* (C-511/17, EU:C:2020:188, т. 31).

⁵³ Решение от 3 октомври 2019 г., *Dziubak* (C-260/18, EU:C:2019:819, т. 53).

⁵⁴ Решение от 3 октомври 2019 г., *Dziubak* (C-260/18, EU:C:2019:819, т. 54).

⁵⁵ Вж. *Biardeaud, G. et Flores, P. Crédit à la consommation, Protection du consommateur*. Delmas Express, Paris, 2012, р. 300.

68. По време на заседанието се поставиха въпроси и се изказаха съображения относно основателните причини, които могат да обяснят решението на потребителя да претендира за по-малко от полагащото му се обезщетение. Всъщност в зависимост от правната система това решение може да бъде обяснено със съображения, свързани с приложимите процесуални правила⁵⁶. Не е изключено да става въпрос и за лични съображения⁵⁷. При тези обстоятелства, ако потребителят остане пасивен, след като е бил информиран от националния съд за правата си и за начините за тяхното упражняване, може да се заключи, че той прави доброволен и напълно информиран избор да поддържа първоначалния иск.

69. В случая в главното производство обаче, както посочва Комисията по време на съдебното заседание, не може да се приеме, че потребителят, който не е представил становище по въпросите, повдигнати от националния съд, е направил доброволен и напълно информиран избор да поддържа първоначалния иск. Както бе отбелязано по-горе⁵⁸, от преписката не става ясно дали запитващата юрисдикция е разяснила на потребителя неговите права и наличните процесуални средства за тяхната защита.

70. Важно е също така да се отбележи, че от практиката на Съда следва, че националните съдилища нямат общо задължение да излизат извън рамките на спора и да присъждат повече или нещо различно от поисканото. Това се отнася по-конкретно за правото на потребителя да получи възстановяване на неправомерно платени суми по неравноплавна договорна клауза. Трябва да са налице *конкретни и изключителни* обстоятелства, които показват, че потребителят е *лишен от процесуалните средства*, които му позволяват да упражни правата си съгласно правото на Съюза в областта на защита на потребителите⁵⁹.

⁵⁶ Испанското и финландското правителство посочват, че възможна причина за подаване на иск за по-малка сума от тази, на която има право ищецът, може да бъде възможността за водене на делото без адвокат под определен праг на материалния интерес. Друго съображение би могло да бъде, в зависимост от това какво предвижда националното право, че решението, постановено в рамките на производство по иск с нисък материален интерес, не подлежи на обжалване. Финландското правителство отбеляза, че ако ищецът трябва да поеме собствените си разходи в случай на частичен успех на иска и ако не е сигурен в изхода от делото, той може да избере да подаде иск за по-малка сума.

⁵⁷ Например с оглед на пандемията потребителят може да смята, че трябва да има справедливо разпределение на риска от прекратяване на договора.

⁵⁸ Точка 38.

⁵⁹ В това отношение могат да се дадат два примера. Първият е решение от 17 май 2022 г., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, наричано по-нататък „решение Unicaja Banco“). Контекстът на това решение е много специфичен. То трябва да се разглежда в светлината на решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др. (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, наричано по-нататък „решение Gutiérrez Naranjo“), в което Съдът приема за несъвместима с член 6, параграф 1 от Директива 93/13 практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания), която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването от съда на неравноплавния характер на специфичен вид клауза („клауза за долен праг“), до неправомерно изплатените по такава клауза суми след постановяването на решението, с което клаузата е обявена за неравноплавна. В решение Unicaja Banco Съдът постановява по същество, че принципът не ultra petita не следва да изключва възможността национална юрисдикция, сезирана с въззивна жалба срещу съдебно решение, с което се ограничава във времето възстановяването на сумите, недължимо платени от потребителя въз основа на клауза, обявена за неравноплавна, служебно да разгледа основание, изведено от нарушение на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, и да постанови пълното възстановяване на посочените суми, когато липсата на оспорване на това съдебно решение от съответния потребител не може да се дължи на пълна пасивност на същия. При обстоятелствата по това дело фактът, че потребителят не е подал жалба в съответния срок, може да се дължи на обстоятелството, че към момента на постановяване на решение на Съда Gutiérrez Naranjo срокът, в който е било възможно да се подаде жалба или насрещна жалба съгласно националното право, вече е бил изтекъл. Вторият пример е решение от 3 октомври 2013 г., Duarte Nueros (C-32/12, EU:C:2013:637). По това дело потребителят е поискал само разваляне на договора за продажба поради дефект на закупената стока. Националната юрисдикция приема, че тъй като дефектът е незначителен, потребителят няма право на разваляне на договора, а на намаляване на цената. На ищеца обаче вече не може да бъде предоставено намаляване на цената. Съдът счита, че в този конкретен случай прилагането на принципа на съответствие на постановеното от съда с направените от страните искания би могло да подкопае ефективността на защитата на потребителите, доколкото испанското процесуално право не позволява на националния съд служебно да признае правото на потребителя на подходящо намаление на продажната цена на стоката, и то при положение че същият няма право нито да уточни първоначалната си претенция, нито да предяви за тази цел нов иск.

71. Освен това в подобен дух Съдът постановява, че националните съдилища по принцип не са длъжни да направят служебно прихващане между плащанията, извършени неправомерно на основание неравнопавна клауза, и останалата дължима сума по договора, без да се засяга спазването на принципите на равностойност и ефективност⁶⁰.

72. Следователно от съдебната практика следва, че принципите на ефективност и на ефективна съдебна защита не задължават националните съдилища да пренебрегват или да надхвърлят границите на предмета на спора, установени от исканията на страните. Тези принципи обаче изискват да са налице ефективни средства, които да позволяват на потребителя да предяви правата си и да претендира това, на което има право.

73. Това поставя въпроса дали такива ефективни процесуални средства са били на разположение в делото в главното производство. Актът за преюдициално запитване съдържа само разпоредбата на националното право, която установява принципа на неизменяемост на спора (член 412, параграф 1 от ЛЕС). Националният съд обаче не се спира подробно на конкретното прилагане на този принцип в испанския правен ред⁶¹. Той не е уточнил и дали евентуално разширяване на иска би наложило промяна на компетентния съд или промяна на приложимото производство за разглеждане на делото. Следователно от националното процесуално право зависи определянето на процесуалните средства, чрез които потребителят може да упражни правото си да претендира възстановяване на пълния размер на извършените плащания при спазване на принципите на равностойност и ефективност. Те могат да се състоят например в предявяване на нов иск или в разширяване на предмета на спора, с който е сезирана запитващата юрисдикция, по покана на последната⁶². В това отношение следва да се припомни, че обстоятелството, че за конкретно производство са предвидени определени процесуални изисквания, които потребителят трябва да спазва, за да предяви правата си, не означава, че той не се ползва от ефективна съдебна защита⁶³. Въпреки това, както вече посочих, процесуалните средства, с които разполага, за да упражни тези права, трябва да осигуряват ефективна съдебна защита.

74. С оглед на изложеното стигам до заключението, че член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302, разглеждан в светлината на членове 114 и 169 ДФЕС, трябва да се тълкува в смисъл, че допуска прилагането на принципите на националното съдебно производство, съгласно които националният съд, който разглежда спора, не може служебно да присъди на потребителя пълно възстановяване на сумите, на които той има право, при положение че потребителят е поискал по-малка сума. Националният съд обаче е длъжен да приложи служебно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302, когато разполага с необходимите за

⁶⁰ Решение от 30 юни 2022 г., Профи Кредит България (Служебно прихващане в случай на неравнопавна клауза) (C-170/21, EU:C:2022:518, т. 44).

⁶¹ Правилата, уреждащи възможното развитие на предмета на спора, могат да варират в зависимост от правната система. Например съгласно френското гражданско процесуално право исканията на страните по принцип не могат да бъдат изменени освен по отношение на акцесорните искове, ако те са достатъчно свързани с първоначалните искове (член 4 от Code de Procédure Civile (Граждански процесуален кодекс). Вж. *Cadiet, L, Normand, J. et Amrani-Mekki, S. Théorie Générale du Procès*, 3. ed. Thémis droit, Puf, 2020, p. 741, които обясняват, че с течение на времето принципът на неизменяемост на спора се е превърнал в принцип на изменяемост, контролирана от съдилищата („principe directeur du procès, l’immuabilité du litige s’est muée, au fil du temps, en principe de mutabilité contrôlée du litige“). В германския граждански процес съгласно член 263 от Zivilprozessordnung (Граждански процесуален кодекс, наричан по-нататък „ZPO“), след като спорът е станал висящ, измененията на предявения иск обикновено зависят от съгласието на другата страна или ако съдът счете, че такова изменение е целесъобразно. Член 264 от ZPO обаче изключва някои случаи от правилата за изменение на иска, предвидени в член 263 от ZPO, и в интерес на процесуалната икономия дава възможност на ищеца да прави изменения (*Bacher, K.*, in: *Vorwerk, V. et Wolf, C. BeckOK ZPO*, 47. ed. Verlag Beck München, 2022, § 264, point 1). Целта е да се избегнат нови правни спорове и да се спести на страните, а също и на съдебната власт, необходимостта да се занимават многократно с един и същ предмет (вж. *Foerste, U.*, in: *Musielak, H.-J. et Voit, W. ZPO – Zivilprozessordnung*, 19. ed., Verlag Franz Vahlen, 2022, § 264, point 1).

⁶² Вж. в този смисъл решение от 11 март 2020 г., *Lintner* (C-511/17, EU:C:2020:188, т. 39).

⁶³ Решение от 31 май 2018 г., *Sziber* (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 50).

тази цел фактически и правни данни и при спазване на принципа на състезателност. По-конкретно националният съд е длъжен надлежно да информира потребителя за правата, които черпи от тази разпоредба, и за процесуалните средства, с които разполага, за да предяви тези права, при условие че тези средства осигуряват ефективна съдебна защита.

Заключение

75. С оглед на гореизложените съображения предлагам на Съда да отговори на преюдициалните въпроси, поставени от Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena (Първоинстанционен съд № 5, Картахена, Испания), както следва:

- „1) Разглеждането на първия въпрос не разкрива нищо, което би могло да засегне валидността на член 5 от Директива (ЕС) 2015/2302 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2015 година относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги, за изменение на Регламент (ЕО) № 2006/2004 и Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 90/314/ЕИО на Съвета.
- 2) Член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302, разглеждан в светлината на членове 114 и 169 ДФЕС, трябва да се тълкува в смисъл, че допуска прилагането на принципите на националното съдебно производство, съгласно които националният съд, който разглежда спора, не може служебно да присъди на потребителя пълно възстановяване на сумите, на които той има право, когато потребителят е поискал по-малка сума. Националният съд обаче е длъжен да приложи служебно член 12, параграф 2 от Директива 2015/2302, когато разполага с необходимите за тази цел фактически и правни данни и при спазване на принципа на състезателност. По-конкретно националният съд е длъжен надлежно да информира потребителя за правата, които черпи от тази разпоредба, и за процесуалните средства, с които разполага, за да предяви тези права, при условие че тези средства осигуряват ефективна съдебна защита“.